

TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA ÖLÇÜ BİRİMLERİ*

UNITS OF MEASURE IN THE DIALECTS OF TURKEY TURKISH

ЕДИНИЦЫ ИЗМЕРЕНИЯ В ТУРЕЦКОМ ЯЗЫКЕ

Yrd. Doç. Dr. Mustafa ŞENEL**

ÖZET

Günümüzde eskiden olduğu gibi geçerli resmi ölçü birimlerinin yanında, anlamlarını, değerlerini ancak halkın bildiği bazı ölçü birimleri de kullanılmaktadır. Bu ölçü birimleri zamana uygunluk açısından değişiklikler göstermiştir.

Bu ölçülerin her zaman belirli ve kesin bir birimi vermedikleri görülür. Bu değerler, Türkiye Türkçesinde de zamana, kullanıldıkları bölgelere ve ağızlara göre değişiklik gösterir. Bir tutam, bıkırtık, eşek sudan gelen kadar, it ölüsü gibi ağır vb.

Ölçü birimlerinin pek çoğu günümüzde kullanılmamaktadır. Ancak bazı atasözleri, deyimler, manilerde ve türkülerde yaşamaktadır.

Kullanılan birimlerin içerisinde farklı dillerden dilimize girmiş sözcükler de vardır.

Derleme sözlüğü başta olmak üzere taranan kaynaklardan ve derleme yoluyla tespit edilen ölçü birimleri uzunluk, ağırlık, zaman, mesafe, miktar vb. başlıklar altında tasnif ve tahlil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler:

Türkiye Türkçesi Ağızları, ölçü birimleri

ABSTRACT

Today, as it was in the past, some of the units of measure meanings, values of which are known just by the public are used besides the valid, formal units of measure. These units of measure have changed in order to keep up with the time. It is clear that these units of measure does not always give a specific and certain unit. These units, even in the Turkey Turkish, can be different according to the time, used regions and dialects. A pinch, until hell freezes over, as heavy as hell, etc...

Most of the units of measure are not used in these days. But they can be found in some proverbs, phrases, ballads and folk songs. Among the units which are used, we

* 21-23 Mayıs 2009 tarihleri arasında TDK ve Kafkas Üniversitesi ortaklığıyla Kars'ta gerçekleştirilen II. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı'nda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş şeklidir.

** Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü - Kars / TÜRKİYE

can find loan-words. Units of measure gathered from the sanned soureces, collection dictionary which is the pioneerring one, by the way of collection were classified and defined under the names of length, weight, time, distance, amount, etc...

Key Words:

The Dialects of Turkey Turkish, units of measure

РЕЗЮМЕ

Как в прошлом, так и в настоящее время, наряду с официальными единицами измерения используются и распространённые в народе. Со временем они были частично изменены.

По народным единицам измерения не всегда было возможно получать точные данные. В Турецком языке они меняются по районам, диалектам и времени. К примеру - одна щепоть, целомудрие, пока осёл вернётся из воды, тяжёлый как собачий труп и т. п.

Многие единицы измерения используются и в настоящее время. Однако, они сохранены лишь в пословицах, частушках, песнях и поговорках.

В используемых единицах измерения некоторые слова включены и из других языков. В сводном словаре, в источниках и по собранному материалу единицы измерения классифицированы по следующим заголовкам – единицы измерения длины, веса, времени, количества и т. п.

Ключевые Слова:

Диалекты турецкого языка, единицы измерения.

Çoğu bilimsel araştırmada ve sanayi etkinliğinde, ticaret ve iş alanında doğru yöntemlerle ölçüm yapma büyük önem taşımaktadır. Geçmişteki insanların sürekli ölçü birimlerinden yararlanmaları bunu destekler nitelik göstermektedir. Çok eski insanlar dahi ürünlerini birbirleriyle değiş tokuş yaparken bunu bir sistem içerisinde gerçekleştirmişlerdir. Bu dönemde özellikle ağırlık ve ölçü birimlerine ihtiyaç olduğundan, değiş tokuştan önce, ürünlerin nasıl ölçüleceği konusunda görüş birliğine varmak gerekmiştir. Örneğin bir tas sütün karşılığının kaç tane elma ya da kaç avuç buğday olacağı üzerinde anlaşılmıştır. Eğer arazi değiş tokuşunda bulunulacaksa, bu kez satıcılar tarlalarını ya adımlayarak ya da uzunluğu belli bir çubuğun yardımıyla ölçerek pay ederler. Ancak böyle bir ölçüden sonra iki tarlanın büyüklüğü karşılaştırılabilecektir. Bütün bu durumlarda ölçü birimleri tas, avuç büyüklüğü, adım ya da çubuk uzunluğu şekliyle ifade edilecektir.

Ölçü birimlerinden günümüzde zaman, uzaklık, kütle (ya da ağırlık), sıcaklık, hız ve başka fiziksel büyüklüklerin ölçülmesinde yararlanılmıştır. Eski zamanlarda insanlar uzunlukları ölçmek için vücutlarının belirli bölümlerinden yararlanırlardı. Eski Mısırlılar'ın kullandığı kübit, kolun dirsekten parmak uçlarına kadar olan bölümünün uzunluğu (yaklaşık 50 cm), dijit ise işaret parmağının genişliğiydi (yaklaşık 2 cm). Yaklaşık 10 santimetreye eşit olan ve bugün hâlâ atların boyunu ölçmekte kullanılan bir el genişliği de gene bir uzunluk birimiydi. Önceleri, kollar açıldığında iki elin parmak uçları arasındaki

uzaklık (yaklaşık 1,8 metre) olarak kabul edilen kulaç, denizde derinlik ölçmek için kullanılırdı. (<http://forum.mevsimsiz.net/lofiversion/index.php/t9773.html>, 07/10/2011)

Dünyada metrik olsun veya olmasın, mevcut tüm ağırlık ve ölçü sistemleri bir dizi uluslararası anlaşma ile uluslararası birimler sistemini destekleyecek şekilde birbirine bağlanmıştır. Bu uluslararası sisteme SI denmektedir (Fransızca *Système International d'Unités* adının ilk iki harfinden geliyor). Buna temel teşkil eden anahtar anlaşma 1875 yılı 20 Mayıs'ta Paris'te imzalanan "metre" anlaşmasıdır. 48 ülke bu anlaşmayı imzalamıştır ve ABD de bu orijinal belgeyi 1875 yılında imzalamış olan kurucu üyelere dendir.

SI halen Paris'deki küçük bir ajans olan "uluslararası ağırlıklar ve ölçüler bürosu (BIPM = Bureau International des Poids et Mesures) tarafından idare edilmekte, ve her birkaç yılda uluslararası bir genel konferans (CGPM, *Conférence Générale des Poids et Mesures*) düzenlenerek güncelleştirilmektedir. Bu konferansa tüm gelişmiş ülkelerden ve uluslararası bilimsel ve mühendislik organizasyonlarından temsilciler katılmaktadır. 22'nci CGPM toplantısı 2003'te yapılmıştır. BIPM'in web sitesinde belirtildiği gibi "SI statik bir sistem değil, dünyanın sürekli artan ölçüm ihtiyaçlarına uygun olarak sürekli gelişen bir sistemdir." SI'nin kalbi başka hiçbir birime bağımlı olmaksızın mutlak anlamda tanımlanmış olan kısa "Temel Terimler Listesi"dir. Bu temel birimler metrik sistemin MKS adı verilen kısmı ile tam uyumludur. SI sistemindeki hepsi yedi tane olan temel birimler şunlardır:

Uzunluk birimi "Metre"

Kütle birimi "Kilogram"

Zaman birimi "Saniye"

Elektrik akımı birimi "Amper"

Sıcaklık birimi "Kelvin"

Madde miktarı birimi "Mol" ve

Işık şiddeti birimi "Candela".

Diğer tüm SI birimleri bu temel birimlerin türevidirler ve cebirsel olarak bu temel birimler cinsinden tanımlanabilirler. Bu şekilde SI sistemine göre asıl birimlerden çıkartılan 22 tane türevsel SI birimi vardır. (<http://www.msxlab.org/forum/x-sozluk/83118-olcu-olcu-nedir-olcu-hakkinda.html>, 07/10/2011)

Türkiye'de eskiden kullanılan temel uzunluk ölçüsü arşın'dı. Arşın, parmak ucundan dirseğe kadarki uzunluğu temel alırdı; bu bakımdan Eski Mısırlılar'ın kübitine benziyordu. Arşın, "çarşı arşını" ve "mimar arşını" olarak ikiye ayrılıyordu. Bunlardan çarşı arşını bugünkü 68 santimetreye eşitti. Çarşı arşınının sekizde birine rubu, on altıda birine de kerah deniyordu. Mimar arşını ise 75,7 santimetreye eşitti. Bu ölçüyü çiftçiler de kullanırdı. Bu yüzden de bu

birime bazen "zira" da denirdi. Ziranın yarısı kadem, 2,5 katı da kulaç olarak adlandırılırdı. Daha çok kumaş ölçümünde kullanılan endaze ise 60 santimetreye eşitti. Herhangi bir büyüklüğü ya da niceliği ölçmek için, tarih boyunca çok değişik ölçü sistemleri geliştirilmiştir. Örneğin bundan 60 yıl önce ülkemizde kumaşlar *arşın* ile ölçülür, ekmek *okka* ile, buğday *kile* ile tartılırdı. Bugün bu birimler tümüyle unutuldu; çünkü yıllardır dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi metre sistemini (metrik sistemi) kullanıyoruz. Ama değişik bir ölçü sistemi kullanan İngiliz ve Amerikalıların bir uzaklığı *mil* ile, bir sıvıyı *galon* ile ölçmeleri de bu kez metre sistemini kullanan ülkelerle anlaşma gücünü yaratıyor. Türkler' in eskiden kullandığı temel ağırlık ölçüsü ise dirhem'di. Bugünkü 3,2 grama karşılık gelen dirhem, 70 arpa tanesinin ağırlığı olarak hesaplanmıştı. 400 dirhem bir okka, 2 okka da bir batman ediyordu; ama okka ile batman arasındaki ilişki yöreye göre değişiyor ve batman 6 okkaya kadar çıkabiliyordu. Daha çok odun tartmakta kullanılan çeki ise 195 okkaya eşitti; bugün de bazı yerlerde kullanılan çeki 250 kg olarak kabul edilir. Kantar ise 44 okka değerindeydi. Daha çok değerli taşlar için ağırlık ölçüsü olarak kırat ve miskal kullanılırdı; kırat dirhem'in on altıda biri, miskal ise 1,5 dirhem, yani 24 kıratı. Eskiden Anadolu'da tahıl ölçümünde kile biriminden yararlanılırdı. İstanbul kilesi yaklaşık 25 kg, başka yerlerde kullanılan kile ise yaklaşık 18 kg gelirdi. Kutu ise kilenin sekizde birine eşitti. Deniz taşımacılığında kullanılan tonilato da 36 kileye eşdeğerdi. Kilenin dörtte birine ise şinik denirdi. (<http://www.msxlab.org/forum/x-sozluk/83118-olcu-olcu-nedir-olcu-hakkinda.html>, 07/10/2011)

Su kaynağının debisinin ölçülmesinde birim olarak "lüle" kullanılmıştır. 1 lüle yaklaşık olarak 26 mm çapında bir borudur ve dakikada 36 litre su akıtır. Günlük yaklaşık 52 m³ su olarak kabul edilir. Şehir içinde yer alan su taksim istasyonlarında bulunan dağıtım sandıklarında kullanılan boruların günlük debisi ise dağıtım yapılan bölgenin ihtiyacına göre ayarlanmıştır ve aşağıdaki gibidir:

1 Hilal 0,5625 lt/Dak. (Günde-0,81 m³) 1 Çuvaldız 1,125 lt/Dak. (Günde-1,62 m³) 1 Masura 4,5 lt/Dak. (Günde-6,48 m³) 1 Kamış 9 lt/Dak. (Günde-12,96 m³) 1 Lüle 36 lt/Dak. (Günde- 51,84 m³ ~ 52 m³) (http://tr.wikipedia.org/wiki/Eski_T%C3%BCrk_%C3%B6l%C3%A7%C3%B9l%C3%BCn%C3%BCn_birimleri,07/10/2011)

1869'da çıkarılan bir yasayla Osmanlı İmparatorluğu'nda metre sistemine geçme kararı alınmış, ama bu uygulama da pek yaygınlık kazanmamıştır. Metre sistemine asıl 1930'da çıkarılan Ölçüler Yasası'yla geçilmiştir. Bütün bu ilk ölçü birimleri iki ana nedenle itirazlara neden oluyordu. Birinci neden, vücudun herhangi bir bölümünün büyüklüğüne dayanan bir ölçü biriminin (her insanın boyu, el ve ayak gibi organları farklı uzunluklarda olduğundan) ölçümü yapana göre değişmesiydi. İkincisi ise, dijit, parmak, el, kübit, arşın, dirhem, kile ve kulaç gibi ölçü birimleri arasında hiçbir

bağıntısının bulunmamasıydı. Bunların hepsi uzunluk ölçümünde kullanılmakla birlikte, herhangi birini öbürüne doğru olarak dönüştürmek imkansızdı. http://tr.wikipedia.org/wiki/Eski_T%C3%BCrk_%C3%B6l%C3%A7%C3%BC_birimleri, 07/10/2011)

Bazı yemek tariflerinde yemeğin içine 1-2 gram gibi az miktarlarda katkı maddesi (tuz vb.) eklenmesi gerekebilir. Pratik olarak 1 gram şöyle hesaplanır: Bir Aspirin tableti, içinde bulunduğu jelatin yuvadan çıkarılır. Bu yuva silme tuz (veya ölçülecek diğer madde) ile doldurulur ve üzeri bıçak sırtı ile düzlenirse elde edilen miktar 1 gramdır. Yemek tariflerinde sık olarak kullanılan bir başka pratik ölçü de kibrit kutusu büyüklüğüdür. Bir kibrit kutusu kadar beyaz peynir veya et yaklaşık olarak 30 gr. gelir. Yemek tarifi kısaltmalarında TK: tatlı kaşığı, ÇK: çorba kaşığı, ÇB: çay bardağını, SB: su bardağını anlatmaktadır. Bu kısaltmalarla kullanılan rakamlar silme olarak doldurulan pratik ölçülerin, o besin maddesinin kaç gramını içerdiğini göstermektedir. Örnek olarak, 1 tatlı kaşığı buğday unu 3 gr, 1 çorba kaşığı buğday unu 6 gr gelmektedir.

(http://www.kurtkoydiyaliz.com/beslenme/pratik_mutfak_olculeri, 07/10/2011)

Yemek tariflerinde genelde gram veya daha farklı ifadelerle karşılaşırız. Her ne kadar göz kararı ile bir şeyler yapılmaya çalışılsa da bu tarz durumda bardaklara ve kaşıklara güvenildiği görülür .

(<http://www.hamarat.org/diger/yemek-yapiminda-kullanilan-olcubirimleri.html>, 07/10/2011)

- 1 paket margarin= 250 gr
- 1 su bardağı sıvıyağ= 200 ml
- 1 su bardağı un= 125 gr
- 1 su bardağı şeker=185 gr
- 1 paket kabartma tozu=11 gr
- 1 yemek kaşığı yağ/şeker = 15 gr
- 1 yemek kaşığı un= 7,5 gr
- 1 fincan=20 ml.

Örf ve adet kuralı çevre ve gruplara göre kişisel olarak, uluslara ve ülkelere göre de uygulama alanı açısından değişik olan toplumsal alışkanlıklar biçiminde ortaya çıkar. Cumhuriyetin kurulmasıyla yapılan birçok yenilikten birisi de ağırlık ölçülerinin, standartlarının değiştirilmesidir. Bu ölçü kilodur. Ancak eski tartı birimlerinin getirdiği alışkanlık kolay kolay silinememiştir. Bunun etkisiyle yurdumuzun birçok yerinde sekiz kilo üzerinden (sekiz kilo bir batman karşılığıdır) yapılan tartıya önem verildiğini görürüz. Uzunluk ölçüsü olarak da metre kabul edilmiş arşın bırakılmıştır (arşın metrenin üçte ikisine yakın bir uzunluğu anlatır). Hacim ölçüsü olarak kullanılan ve tahılları ölçmeye yarayan şinik ise bazı yerlerde kullanılmamış, onun iki veya dört katını karşılayan teneke veya kilo ölçüleri kullanılmıştır. Ancak şinik ölçü olarak İç Anadolu'da bugün hala yaşamaktadır. Bu örneklerden de görülebileceği gibi kesin bir standarda bağlanmış ve her yerde aynı özelliklere sahip olan ölçü

birimleri bile, büyük bir kolaylık sağlamalarına rağmen, kan davaları gibi eski örf ve adetleri kolaylıkla ortadan kaldıramamaktadır (Akbulut 2006: 77).

Günlük hayatta kullanılan bazı ölçü birimlerimiz vardır. Bu ölçü birimlerini ağırlık, mesafe, miktar, ölçü, vb. ifadeler içerisinde kullanırken herkes birbirinin ne demek istediğini kolaylıkla anlar. İnsanlar günlük hayatta karşılaştıkları bazı olaylardan yola çıkarak kendi ölçü birimlerini oluşturmuştur. Çocuğuna kızan bir babanın ‘eşşek sudan gelene kadar döverim’ demesinin zaman ölçü birimleri içerisinde yerini bulmak oldukça zordur. Aynı şekilde çok ağır olan bir yük için ‘eşşek ölüsü’ veya ‘gâvur ölüsü’ ifadeleri, karşıdaki insana yükün çok ağır olduğunu anlatmada yeterli olabilmektedir.

“Başarılı bir Türk aşçı, Fransa’da bir lüks otele transfer edilir. Diğer aşçılara bazı tarifler öğretmesi gerekmektedir. Geçerler ocağın başına, bizimki başlar:

- Bir tutam maydanoz, bir tutam karabiber, yetecek kadar su... Fransız dayanamaz sorar:

-Bunların bir ölçüsü yok mu?

Bizimki terslenir:

- Kardeşim ben ne diyorum? "Bir tutam olacak" demedim mi?

Sonra tariflere devam eder:

- Bir demet maydanoz, iki tutam karabiber, bir diş sarımsak, bir avuç fındık, bir tepeleme çay kaşığı tuz...” (<http://kumpas.org/v3/turk-olcu-birimleri-t3611.0.html>, 07/10/2011)

Dilimizde eskiden de, bugün de geçerli olan ölçü birimlerinin yanında, halkın kendi arasında kullandığı ve değerlerini yalnız kendilerinin bildiği birçok ölçü birimi vardır (Gökyay 1981: 41). Bu noktadan yola çıkarak günlük hayatta farkında olmadan kullandığımız ölçü birimlerini (<http://www.uludagsozluk.com/k/t/%C3%BCrk%C3%B6l%C3%A7%C3%BC-birimleri/>, 07/10/2011) öğrencilerimizden derlemeye çalıştık. Bu kullanımlar Türkiye Türkçesi ağızlarının hemen hemen hepsinde yukarıda anlatılan ‘metrik sistem’in yanında kullanılmakta ve kolayca anlaşılabilir.

ağırlık	<i>deve yükü gibi ağır</i>
	<i>eşek ölüsü gibi ağır</i>
	<i>gavur ölüsü gibi ağır</i>
	<i>it ölüsü gibi ağır</i>
	<i>leş gibi ağır</i>
	<i>ölü cemdeği gibi ağır</i>
derece	<i>parmak ısırarak sıcaklıkta</i>
mesafe	<i>Allah'ın unuttuğu yerde: çok uzakta</i>
	<i>bir adım yol</i>
	<i>bir arpa boyu yol almak</i>

	<i>buradan sona kadar</i>
	<i>burdan sana kadar, bilemedin kapiya kadar</i>
	<i>dört adımlık yer</i>
	<i>göz alabildiğine geniş</i>
	<i>iki adımlık yol</i>
	<i>ucu var bucağı yok</i>
	<i>üç evlek ileri</i>
	<i>yerden göğe kadar</i>
miktar	<i>1 parmak :çok az bir miktarı ifade etmek için kullanılır</i>
	<i>ağırlığınca altın</i>
	<i>alabildiğince un</i>
	<i>arada dağlar kadar fark olmak</i>
	<i>az buçuk: şöyle böyle, biraz</i>
	<i>az buz değil</i>
	<i>az sadaka çok bela götürür</i>
	<i>azıcık aşım ağrısız baş</i>
	<i>bir araba laf</i>
	<i>bir atım çay</i>
	<i>bir atımlık barutu olmak</i>
	<i>bir avuç fındık</i>
	<i>bir avuç tuz</i>
	<i>bir bardak suyu içmek kadar kolay</i>
	<i>bir cimcik tuz</i>
	<i>bir cimcik un</i>
	<i>bir çimdik tuz</i>
	<i>bir çömçe aş</i>
	<i>bir demet maydanoz</i>
	<i>bir diş sarımsak</i>
	<i>bir dünya iş</i>
	<i>bir fırtık</i>
	<i>bir fiske tuz</i>
	<i>bir galıp sabun</i>
	<i>bir gaşga kum</i>
	<i>bir istekhan su</i>
	<i>bir kamyon adam (kavgaya giderken)</i>
	<i>bir kaşık suda boğmak</i>
	<i>bir silme çay kaşığı tuz</i>
	<i>bir tek rakı</i>
	<i>bir tepeleme çay kaşığı tuz</i>
	<i>bir tutam tuz</i>
	<i>dıngılıca yemek</i>

	<i>dilim dilim</i>
	<i>dişin kavuğunu doldurmamak</i>
	<i>dünyalar kadar</i>
	<i>elde bir deste gül</i>
	<i>fındık kabuğunu doldurmaz</i>
	<i>göz kararı tuz</i>
	<i>iki satır yazı</i>
	<i>iki tutam karabiber</i>
	<i>karınca, kararınca</i>
	<i>kısa günün ticareti bu kadar olur</i>
	<i>kulak memesi kıvamında</i>
	<i>mahşer yeri gibi</i>
	<i>üç kalem mal</i>
	<i>var yok</i>
	<i>yudum yudum</i>
	<i>yumruk kadar</i>
	<i>zerre kadar</i>
ölçü	<i>açlık ile tokluğun arası yarım yufka</i>
	<i>ağdamsı kıvam</i>
	<i>at surat: büyük yüzlü</i>
	<i>üç aşağı beş yukarı: hemen hemen anlamında</i>
	<i>bir avuç toprak yerim var</i>
	<i>bir çile kumaş</i>
	<i>bir deri bir kemik olmak</i>
	<i>bir evlek: bostan yapılacak yer büyüklüğü (Adıyaman)</i>
	<i>bir gıbık: bir avuç tutarında ölçü anlamında kullanılır</i>
	<i>bir gıdım: Anadolu halkının çok sık kullandığı, azlık bildiren ifadelerden birisidir</i>
	<i>bir katre: küçüklüğün boyutunu ifade etmede kullanılır</i>
	<i>bir kırtık</i>
	<i>bir maşara: bostandaki hatlara verilen isim (Adıyaman)</i>
	<i>bir sıkımlık camı kalmak</i>
	<i>bir tabdık :bir kase tutarında ölçü anlamında kullanılır</i>
	<i>çuval ağız: büyük ağızlı (Yozgat ve Kırşehir yöresi)</i>
	<i>ele ayahları var deve dabanı: büyük ayaklı</i>
	<i>firt: sıvı bir maddeyi yudumlamak anlamında kullanılır</i>
	<i>göz bebeği büyüklüğünde</i>
	<i>hokka ağız</i>
	<i>iğne ucu kadar: küçük</i>
	<i>iki kol uzunluğunda ip (Ağrı)</i>
	<i>kafam kadar</i>

	<i>kartol burun</i> :kartol(patates) büyüklüğünde burun
	<i>kedi kadar fare</i>
	<i>kepçe kulak</i>
	<i>köfte parmak</i>
	<i>lavaş gulah</i> :büyük kulaklı
	<i>öküz gibi ses çıkarmak</i>
	<i>tırpan ağız</i> :büyük ağızlı
	<i>yarı adam</i>
	<i>yarı buçuk</i>
	<i>yeke baş hümmet</i> : büyük başlı
uzunluk	<i>ayakkabısı çocuk mezarı gibiydi</i>
	<i>bacak kadar boy</i>
	<i>bacaksız</i> : kısa boylu
	<i>bebek mezarı gibi ayak</i>
	<i>bebek mezarı kadar ayakkabı</i>
	<i>bir balık yakaladık nah kolum kadar</i>
	<i>bir ellik boyunda</i> : bir karış boy ölçüsü anlamında kullanılır
	<i>bir karış</i>
	<i>bir karış saç, sakal</i>
	<i>bir karış yer</i>
	<i>bir sumuş örgü örmek</i> : bir parmak boyunda örgü örmek
	<i>cehennemin dibine kadar git</i>
	<i>çocuğun fındık kadar boyu var</i>
	<i>deve gibi</i> : boy ölçüsü
	<i>dili beş karış</i>
	<i>dili papuç gibi</i>
	<i>fasulye sırtığı</i> : uzun boylu
	<i>fırıncı küreği kadar dili olmak</i> : mecazi anlamda çok konuşmayı ifade eder
	<i>iki kol uzunluğunda bir arazim var</i>
	<i>kavak</i> : boyu uzun ve ince olan kişilere söylenir
	<i>minnacık boyu vardı</i>
	<i>pabuç kadar dil</i>
	<i>parmak kadar</i>
	<i>sırık gibi boy</i>
	<i>üç adımlık bir arazim var</i>
	<i>üç karış boy</i> : kısa boyular için kullanılır
	<i>yer elması (Kars)</i>
	<i>yerden bitme (Kars)</i>
zaman	<i>iki hana sohbet etmek</i> : biraz süre sohbet etmek (Erzurum)
	<i>akşamdan sabaha kadar</i>

	<i>akşamın darında gelmek</i>
	<i>askıya almak</i>
	<i>ateş almaya gelmek</i>
	<i>ayak üstü</i>
	<i>balık kavağa çıkınca</i>
	<i>başını kaşımaya vakti olmamak</i>
	<i>biçin zamanı</i>
	<i>bir acı kahvenin kırk yıl hatırı vardır</i>
	<i>bir ayak önce</i>
	<i>bir gım: bir defa anlamında zaman ölçüsü için kullanılır (Bingöl)</i>
	<i>bir kalemde: “çok çabuk yapma” anlamına ifade eder</i>
	<i>bir kaynak gelene kadar: biraz kaynasın (Erzurum)</i>
	<i>bir sigara içimlik ara: zamanın kısalığını belirtir</i>
	<i>bir zaman ölçüsü olarak sigara</i>
	<i>buğday zamanı sen doğdun</i>
	<i>camış gırana girende: kışın en soğuk aylarına girilince</i>
	<i>cemre suya düşende</i>
	<i>cicim ayları</i>
	<i>çüt zamanı: tarlalara tohum atıldığı zamandır</i>
	<i>çıkmaız ayın onbeşi: belirsiz ve uzayan bir işin vaktini belirtmek için kullanılır</i>
	<i>çıkmaız ayın son çarşambası</i>
	<i>çift zamanı</i>
	<i>çile çıktığı vakit: kış bittiği zaman</i>
	<i>düneyin: dün</i>
	<i>dünen: dün(Sivas)</i>
	<i>düneyinki bu vahut</i>
	<i>eli kulağında: pek yakında gerçekleşmesi olması beklenen şey</i>
	<i>er geç: ne zaman olsa</i>
	<i>eşek sudan gelinceye kadar</i>
	<i>fî tarihi: belli olmayan eski zamanlar</i>
	<i>garankuş: lkbaharın gelmesi</i>
	<i>goyunlar gırhılada</i>
	<i>göz açıp kapayınca kadar</i>
	<i>gözüm yuhu alana kadar (Erzurum)</i>
	<i>gün doğanda</i>
	<i>güneş tam tepedeyken</i>
	<i>güz ağzı</i>
	<i>ha bire: ara vermeden, durmadan arka arkaya</i>
	<i>ha deyince: hemencecik, istenilen anda</i>

	<i>harman zamanı (Sivas)</i>
	<i>horozlar ötmeden</i>
	<i>ibibikler öter ötmez: hemen</i>
	<i>iki bıyık bükümü sağa</i>
	<i>ilk cemre düşünce</i>
	<i>karga pisliğini yemeden: erkenden</i>
	<i>kavunların kelek olduğu vakit</i>
	<i>kaz kesim zamanı</i>
	<i>kırk yılda bir</i>
	<i>kırk yılın başı</i>
	<i>kırk yılın çarşambası bir araya geldi</i>
	<i>kırk yıllık bir masal</i>
	<i>kırk yıllık çingeneye maşa yapmasını öğretir</i>
	<i>kırmızı karlar yağdığında: hiç gerçekleşmeyecek bir işi belirtir</i>
	<i>koç katımı: ekim ayının son haftası ile kasım ayının ilk haftası</i>
	<i>köprüyü geçene kadar: istenilen bir şey gerçekleşinceye kadar</i>
	<i>kuşluk vakti</i>
	<i>nerede akşam, orada sabah</i>
	<i>Nuh nebi'den kalma</i>
	<i>od almaya gelmek</i>
	<i>otur da iki habbe neşeli alalım</i>
	<i>öteyin: dünden önceki gün, öteki gün</i>
	<i>payızın gelmek: sonbaharda gelmek</i>
	<i>pembeleşinceye kadar</i>
	<i>saati saatine: tam saatinde</i>
	<i>sabah yoh öbür gün</i>
	<i>sabahın köründe: sabah sabah, daha ortalık ışıyıp aydınlanmadan</i>
	<i>sabahtan akşama kadar</i>
	<i>sabahtan beri</i>
	<i>seher olanda</i>
	<i>sıcağı sıcağına</i>
	<i>şafak sökende</i>
	<i>şer vakti: güneşin batmadan önceki kızıl anı</i>
	<i>şernen dar vakti</i>
	<i>şişek ata çıkanda: koyun çimene çıkınca</i>
	<i>tan ağarında</i>
	<i>tan zamanı</i>
	<i>tükürdüğü yer kurumadan dönmek</i>
	<i>üç vakte kadar</i>

	<i>vakit kaybetmeden</i> : hemen derhal anlamında kullanılır
	<i>vakitli vakitsiz</i> : rastgele zaman
	<i>yaz başı</i> : ilkbaharın bitip yazın başladığı zaman
	<i>yoğurt kaymak tutar tutmaz</i>
	<i>yumurta kapıya dayanınca</i>
	<i>zaman zaman</i> : belli olmayan zaman

Yazı dilimizle yan yana varlığını sürdüren konuşma dilimizin coğrafi adlandırmalarla oluşturduğu yüzlerce ağzı bulunmaktadır. Bu ağızlar, bugün dahi Türk dilinin tarihi özelliklerini, diğer farklılık ve benzerliklerini bünyelerinde bulundurarak, ses, şekil ve kelime hazinesi bakımlarından yazı dili ile birlikte Türkçenin zenginliğini oluşturmaktadır Anadolu ağızlarında kullanılagelen ancak kayıtlara geçmemiş yukarıdaki bazı örneklerin yanı sıra aşağıda vereceğimiz tabloda derleme sözlüğünde yer alan bazı ölçü birimlerine yer verilmiştir.

Ağırlık	<i>bindik</i> : bir aralık yük(DS, s.696) Konya
	<i>binter</i> : bir okkalık kutu(DS, s.697) Alan-Bolu
	<i>galafat</i> : ağırlığı az, hacmi büyük olan yük(yükler çok galafat) (DS, s.1897) Konya
	<i>nuh</i> : iki yüz dirhemlik ağırlık ölçüsü, yarım okka(DS, s.3257) Isparta
	<i>nüğ</i> : iki yüz dirhemlik ağırlık ölçüsü, yarım okka(DS, s.3257)
Mesafe	<i>güre</i> : uzak(DS, s.2235) Sinop
Miktar	<i>alavlık</i> : ekmek pişirilirken fırının ağzına konan bir miktar odun (DS, s.203) Bolu
	<i>alaz bulaz</i> : seyrek, tek tük(tarla alaz bulaz yeşeriyor)(DS, s.204) Yozgat
	<i>bicimcik</i> : ufacık, bir parçacık, bir tutam (DS, s.682) Uşak, Bursa, Kütahya, Bolu, Tokat, Ordu, Amasya, Ankara, Samsun; Niğde, Konya
	<i>bir cimdik</i> : iki parmak tutamı kadar(DS, s.699) Tarsus-İçel
	<i>bir yayım</i> : biraz, bir parça(DS, s.703) Rize
	<i>bisihim</i> : bir avuç(DS, s.704) Silifke-içel
	<i>bürcük</i> : biricik(DS, s.824) Zonguldak
	<i>çarpım</i> :tutam, deste(DS, s.1083) Tokat, Eskişehir, Erzurum, Malatya
	<i>çirtik</i> : el parmakları arasına sıkıştırılabilecek miktar, Urfa
	<i>komat</i> : ekmek dilimi(DS, s.2914) Kırıkkale
Ölçü	<i>alafat</i> : çok büyük(DS, s.185) Denizli
	<i>alakise</i> : yarı olmuş, yarı olmamış(DS, s.191) Çorum
	<i>albe</i> : teraziyi dengeye getirmek için hafif tarafa konulan ağırlık (DS, s.208) Güney Anadolu
	<i>bafir</i> : çok dolu, sayısız(DS, s.471) Tefenni-Burdur
	<i>banam</i> : bir banımlık yemek(DS, s.516) Alaşehir-Manisa
	<i>büyük mut</i> : tahıl ölçüsü(18 gaz yağı tenekesi)(bu sene büyük mut un yedik) (DS, s.832) Tefenni-Burdur

	<i>cincalamaz</i> : çok küçük parça, zerre(DS, s.975) Ayaş-Ankara
	<i>fasdak</i> : iki avuç dolusu(DS, s.1887) Uşak, Kütahya
	<i>gungul</i> : tepeleme dolu(tahıl için)(DS, s.2196) Fatih-İstanbul
	<i>hapahap</i> : ağzına kadar, dolu(DS, s.2272) Mardin
	<i>kesekçik</i> : azıcık(DS, s.2761) Konya
	<i>kesim</i> : dört dönümlük toprak alan(DS, s.2764) Aydın, Bursa, Sinop, Samsun, Malatya, Sivas
	<i>lipalıp</i> : ağız ağıza, tepeleme(DS, s.3078) İçel
	<i>peleste</i> : bir tutam(bir peleste fide ver)(DS, s.3424) Balıkesir
	<i>zıbazıb</i> : ağzına dek(şu çuvalı niye zıbazıb doldurmadın) (DS, s.4384) Maçka-Trabzon
Uzunluk	<i>bitem</i> : arşın ayarında bir ölçü(DS, s.709) Rize
	<i>böcen</i> : kısa, ufak(DS, s.755) Isparta
	<i>caydak</i> : uzun(DS, s.868) Doğubeyazıt-Ağrı
	<i>cıbara</i> : diz boyu(DS, s.889) Üsküdar-İstanbul
	<i>çinke</i> : ufak, kısa(DS, s.1229)
	<i>gollik</i> : kısa(kuyruğu gollik horoz)(DS, s.2098) Erzincan, Sivas
	<i>gundek</i> : kısa(DS, s.2195) Sivas
	<i>kötelek</i> : kısa, küçük(DS, s.2968) Antalya
	<i>kuvar</i> : kısa(seni kuvar bacak seni)(DS, s.3018) Sinop
	<i>küçkine</i> : küçücük(DS, s. 3024) Kerkük
	<i>tapizir</i> : çok alçak, kısa(tapizir ağaçlara ben de çıkarım) (DS, s.3826) Bitlis
Zaman	<i>akşam darı</i> [akşam otu] akşam ezanının 15-20 dakika öncesinden başlayan ve ezanla biten süre)(akşam darında su içmek günahtır) (DS, s.162) Ardauç-Artvin
	<i>ala günüer</i> : ağustos ayında sam yelinin estiği günler(DS, s.188) Bilecik
	<i>alaca kar</i> [alaca kışlık] karın yer yer eriyerek toprağın görünmeye başladığı zaman.(DS, s.177) Çorum
	<i>biçala</i> : bir aralık, az bir zaman(biçala uyuyvermişim) (DS, s.682) Uşak, Kütahya, Amasya, Ankara, Niğde, Muğla
	<i>bidillede</i> : bir çıkışta, bir anda, bir çırpıda(bidille ağacın tepesine çıkıverdim) (DS, s.688) Sorgun-Yozgat
	<i>habesleyin</i> : ansızın(DS, s.2247) Nevşehir
	<i>hemidek</i> : biraz önce(Ahmet hemidek burada idi)(DS, s.2338) Adana
	<i>leylim</i> : her zaman(DS, s.3075) Antalya
	<i>zıkdiye</i> : birdenbire(DS, s.4362) Samsun

Derleme Sözlüğü'nden alınmış olan bu örneklerin yanı sıra, günlük kullanımda "ölçü birimleri" içerisinde atasözü ve deyimlerin varlığı da dikkat çekmektedir. Söz konusu ettiğimiz atasözü ve deyimlerden bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

<i>az lokma çok şefkat getirir</i>
<i>az sadaka çok bela götürür</i>
<i>bin dereden su getirmek</i>
<i>bir çuval inciri berbat etmek</i>
<i>bir dirhem bal çiğnemek için bir çeki keçiboynuzu çiğnemek</i>
<i>bir kaşık suda boğmak</i>
<i>dışın kavuğunu doldurmamak</i>
<i>hayvanı yardan düşüren bir tutam ottur</i>
<i>incir çekirdeğini doldurmayacak kadar</i>
<i>açlık ile tokluğun arası yarım yufka</i>
<i>bir deri bir kemik olmak</i>
<i>bir sıkımlık canı kalmak</i>
<i>askıya almak</i>
<i>ateş almaya gelmek</i>
<i>balık kavağa çıkınca</i>
<i>başını kaşımaya vakti olmamak</i>
<i>bir acı kahvenin kırk yıl hatırı vardır</i>
<i>eli kulağında</i>
<i>vakitsiz öten horozun başını keserlermiş.</i>

Türkiye Türkçesi ağızlarında hala derlenmeyi, gün ışığına çıkartılmayı bekleyen pek çok sayıda kelime, deyim, kalıplaşmış söz bulunmaktadır. Halk ağızlarından derleme çalışmalarına önem ve ağırlık verilmesi, kelime hazinemize ve kavram dünyamıza yeni kazanımlar sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- AKBULUT İlhan: (2006). “Yeni Türk Ceza Kanunumuza Göre Ülkemizde Kan Gütme Olayları”, *Türk İdare Dergisi*, 450, 2006, 67-94.
- GÖKYAY Orhan Şaik: (1981). “Halk Dilinde Ölçü Birimleri”, *Türk Folkloru Araştırmaları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981/1, 41-48.
- (DS), *Derleme Sözlüğü*, TDK Yay., C.I-XII, Ankara 1993.
- Türk Atasözleri ve Deyimleri*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
- KEMAL Ali: (2005). *Türkçede Deyimler*, Parıltı Yayıncılık, İstanbul.
- SALAN Zeynep Pınar: (2000). *Deyimler Sözlüğü*, Salan Yayınları, İstanbul.
- <http://forum.mevsimsiz.net/lofiversion/index.php/t9773.html> (07/10/2011)
- <http://kumpas.org/v3/turk-olcu-birimleri-t3611.0.html> (07/10/2011)
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Eski_T%C3%BCrk_%C3%B6l%C3%A7%C3%B
- C_birimleri (07/10/2011)
- <http://www.hamarat.org/diger/yemek-yapiminda-kullanilan-olcu-birimleri.html>
- (07/10/2011)
- http://www.kurtkoydiyaliz.com/beslenme/pratik_mutfak_olculeri (07/10/2011)
- <http://www.msxlabs.org/forum/x-sozluk/83118-olcu-olcu-nedir-olcu-hakkinda.html> (07/10/2011)
- <http://www.uludagsozluk.com/k/t%C3%BCrk-%C3%B6l%C3%A7%C3%BC-birimleri/> (07/10/2011)